

УДК 372.881.116 (477)

В. Ф. Загороднова

КУРСОВА РОБОТА З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті розкрито підходи щодо визначення ролі курсової роботи з методики навчання української мови в системі науково-дослідної діяльності студентів філологічних факультетів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Ключові слова: дослідницькі вміння, науково-дослідна діяльність, курсова робота, студенти-філологи, вищий педагогічний навчальний заклад.

Прогресивні тенденції розвитку суспільства, що супроводжують розбудову України як незалежної європейської держави, зумовлюють соціальний запит на всебічно розвинену, духовно багату, самодостатню особистість учителя, людину з високим рівнем професійної компетентності, що передбачено й Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті. Підготовка вчителів української мови та літератури у вищих навчальних закладах передбачає засвоєння комплексу навчальних дисциплін, серед яких особлива роль належить предметам мовознавчого циклу та методиці навчання української мови в середніх освітніх закладах. У процесі вивчення зазначених курсів студенти-філологи виконують заплановані курсові роботи. Такий вид роботи з методики навчання української мови, передбачений навчальним планом університету, стосується однієї з тем, розроблених профільними кафедрами або викладачами відповідної кафедри.

Разом із лекціями, практичними та лабораторними заняттями, спецкурсами, написання курсової роботи сприяє поглибленому, самостійному вивченню певної проблеми, виявляє нахили та наукові зацікавлення студентів, виробляє в них уміння працювати з фаховою літературою, формує і вдосконалює дослідницькі навички, допомагає закріпити і практично використати знання з певного кола опанованих дисциплін. «Студент за час свого перебування в університеті повинен не лише глибоко засвоїти теоретичний матеріал із загальнонаукових та фахових дисциплін, підвищити культуру усного та писемного мовлення, добре опанувати методику навчання української мови в середніх освітніх закладах, а й здобути міцні практичні навички самостійно опрацьовувати наукову літературу, досліджувати мовні явища, робити певні наукові висновки [5, с.4]».

Проблема формування дослідницьких умінь докладно розглянута в роботах А. Арсьонової, Н. Амеліної, С. Балашової, Є. Барчук, І. Бокарьової, Ю. Галатюк, А. Карлашук, І. Каташинської, М. Князевої, М. Князян, Л. Левченко, В. Литовченко, К. Макагон, О. Митрош, Т. Мишковської, Н. Недодатко, О. Рогозіної, М. Фалько, Н. Яковлевої, С. Яшанова та ін. Різні аспекти студентської науково-дослідної діяльності досліджують А. Алексюк, І. Гайдаєнко, О. Горошкіна, Н. Дем'яненко, І. Зязюн, В. Майборода, О. Кучерук, О. Микитюк, Т. Окуневич, С. Омельчук, Н. Пузирьова

та ін. Дослідники здебільшого аналізують форми і методи роботи провідних науковців і педагогів XIX–XX ст., що стимулюють розвиток інтелектуального творчого мислення студентів.

Утім, якісне проведення студентської науково-дослідної діяльності забезпечене й законодавчими документами, серед яких: Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту», «Національна доктрина розвитку освіти» та ін.

Мета статті – обґрунтувати методичну доцільність і призначення курсової роботи з методики навчання української мови в системі науково-дослідної діяльності студентів філологічних факультетів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Як відомо, курсова робота – це самостійне навчально-наукове дослідження, що синтезує аналіз напрацьованого матеріалу з проблеми, а також елементи творчого пошуку студента. Підготовка такого виду роботи значною мірою свідчить про рівень засвоєння студентом здобутих знань, його грамотність, загальну культуру й ерудицію [4, с. 6].

Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України курсова робота виконується з метою закріплення, поглиблення й узагальнення знань, набутих студентами за час навчання, та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання [1]. Така форма професійно-методичної підготовки допомагає студентів систематизувати набуті теоретичні знання з вивченої дисципліни, перевірити якість цих знань; критично оцінити використані джерела; вивчати й узагальнювати досвід роботи вчителів з певної проблеми; вдосконалювати власну педагогічну практику; оволодівати первинними навичками проведення сучасних досліджень.

Основні завдання курсової роботи такі:

- 1) розвивати самостійне наукове мислення студентів-філологів;
- 2) удосконалювати навички опрацювання науково-методичної літератури, її систематизації;
- 3) формувати навички творчого осмислення досліджуваної проблеми, використання досвіду роботи вчителів і власного досвіду педагогічної практики;

4) формувати такі дослідницькі вміння: визначати актуальність теми, відповідність її сучасному стану педагогічної галузі та перспективам розвитку, практичним завданням відповідної сфери; з'ясувати предмет і об'єкт дослідження; чітко характеризувати мету дослідження; визначати дослідницькі методи; розробляти систему навчання і здійснювати експериментальну перевірку її; вивчати, аналізувати й узагальнювати досвід вчителів-словесників; описувати й аналізувати проведений експеримент; узагальнювати експериментальні результати, обґрунтовувати їх, формулювати висновки та укладати практичні рекомендації;

5) удосконалювати навички логічного й аргументованого висловлювання своєї думки;

6) розвивати вміння публічно захищати підготовлену роботу (здійснювати наукові повідомлення, відповідати на запитання, обстоювати свою точку зору тощо) [2, с. 256].

Написання курсової роботи з методики навчання української мови є складним і відповідальним видом навчального заняття, що потребує від студентів-філологів ґрунтовних знань з предмета, умінь критично оцінити використані джерела, вивчати й узагальнювати досвід роботи вчителів, удосконалювати свою педагогічну практику і здійснювати самостійні наукові дослідження. Курсова робота з методики навчання української мови сприяє поглибленому самостійному вивченню певної проблеми, виробляє у студентів уміння працювати з літературою, формує і вдосконалює дослідницькі навички, допомагає закріпити і практично використати знання із певного кола суміжних наук і вивчених навчальних дисциплін.

Виконання курсової роботи з методики навчання української мови передбачає досягнення одночасно як навчальної, так і дослідницької мети, оскільки автор роботи, з одного боку, повинен продемонструвати повноту засвоєння навчального матеріалу, широту ознайомлення з літературою з певної проблеми, а з іншого – виявити вміння аналізувати конкретні лінгводидактичні факти, узагальнювати їх і робити обґрунтовані та правильні висновки. Отже, самостійна науково-дослідна робота покликана поглибити знання студентів з лекційного курсу методики навчання української мови, сформулювати певні вміння і навички. Характеризуємо основні з них.

Методологічні навички допомагають студентові здійснювати порівняльний аналіз дидактичних систем, їх методологічних засад, знати зміст новітніх педагогічних технологій; критично оцінювати та переосмислювати традиційні підходи, методи, засоби навчання; застосовувати набуті знання на лекційних, практичних, лабораторних заняттях з методики навчання української мови.

Конструктивно-планувальні навички дають можливість майбутньому вчителю-словеснику створювати власні методичні розробки занять; конструювати оптимальну систему занять; складати плани-конспекти окремих уроків та серії уроків за темою з урахуван-

ням різних умов навчання та рівня підготовленості учнів; визначати цілі та завдання кожного уроку з урахуванням етапу навчання; обирати ефективні прийоми досягнення сформульованих цілей з урахуванням вікових особливостей учнів за етапом навчання; визначати типи вправ та послідовність їх виконання згідно з етапами оволодіння мовленнєвими вміннями та навичками, а також з урахуванням труднощів засвоєння навчального матеріалу та рівня підготовленості учнів; використовувати реальні та проектувати навчальні мовленнєві ситуації, а також відповідний мовленнєвий матеріал для сприймання і засвоєння мовних одиниць, що вивчаються, їх застосування у мовленнєвій діяльності; проектувати та створювати необхідні наочні посібники для проведення уроків мови; складати план і сценарій позакласного заходу.

Організаційні уміння й навички допомагають досліднику-початківцю організувати виконання накресленого плану; забезпечувати мовленнєву діяльність учнів на уроках української мови; вносити методично виправдані корективи в плани уроків з урахуванням умов навчання; навчати учнів найбільш раціональних прийомів самостійної роботи; раціонально поєднувати колективні й індивідуальні форми роботи з урахуванням особливостей кожної з них та етапу навчання; здійснювати різноманітні прийоми активізації учнів залежно від їх вікових особливостей; методично доцільно використовувати традиційні наочні посібники, аудіативні, аудіовізуальні та візуальні технічні засоби навчання; організувати позакласні заходи з української мови відповідно до складеного плану, сценарію.

Діагностичні уміння дозволяють студентам вивчати інтереси, здібності, нахили учнів; здійснювати діагностику колективу; здійснювати самоаналіз, самооцінку ефективності своїх уроків і позакласних заходів; уміти об'єктивно оцінювати знання, навички, рівень навченості кожної особистості.

Розвивально-виховні вміння й навички дають можливість студентам-філологам реалізовувати загальноосвітній, розвивальний і виховний потенціал мовленнєвого матеріалу уроку або серії уроків; формувати та розвивати інтелектуальну й емоційну сферу особистості учня, його пізнавальні інтереси; вирішувати засобами мови та літератури завдання морального, культурного, естетичного, гуманістичного виховання учнів.

Дослідницькі навички майбутнього вчителя допомагають вивчати ставлення учнів до предмета та виявляти рівень сформованості їхніх мовленнєвих навичок і вмінь; проводити з урахуванням етапу навчання методичний аналіз мовного матеріалу з метою прогнозування можливих труднощів його засвоєння та добору оптимальних шляхів попередження помилок; проводити спостереження та комплексний аналіз відвіданих уроків з теоретичним обґрунтуванням різних сторін навчальної діяльності; спостерігати, аналізувати й узагальнювати досвід вчителів і студентів, переносити ефективні прийоми та форми роботи в практику своєї педагогічної діяльності; вивчати методичну

літературу та теоретично осмислювати навчальний процес у формі виступів на методичних семінарах, а також удосконалювати свою роботу, використовуючи нові форми та прийоми навчання.

Тематика курсових робіт за своїм змістом не виходить за межі чинної програми з методики навчання української мови й охоплює всі її основні розділи. Зміст курсової роботи з методики навчання української мови залежить від об'єкта дослідження, тобто від того, яка складова частина мовної освіти школярів стає предметом вивчення. Загальною передумовою успішного виконання курсової роботи на будь-яку тему є глибоке й усвідомлене розуміння сутності досліджуваного питання. Саме тому варто починати роботу із засвоєння програмового матеріалу з обраної теми, який викладено в курсі методики навчання української мови. Це дасть змогу скласти попередній план майбутньої роботи.

До курсової роботи висунуто такі основні вимоги: актуальність тематики, відповідність її сучасному стану і перспективі розвитку загальноосвітньої школи; науковий виклад проблеми в усіх її аспектах – лінгвістичному, психологічному, педагогічному, методичному; опис запропонованої методичної системи тощо; узагальнення результатів, обґрунтування висновків, практичних рекомендацій.

Успішне виконання курсової роботи залежить значним чином і від техніки письмового викладу студентом результатів власного дослідження. Тому перед безпосереднім написанням курсової роботи студенту пропонується глибоко продумати план, композицію викладу матеріалу, а також ознайомитися із вимогами щодо змісту та технічного оформлення курсових робіт з методики навчання української мови. Цей вид роботи доцільно пропонувати студентам спочатку підготувати в попередньому (чорновому) варіанті. До остаточного тексту курсової роботи вносяться всі зміни, запропоновані науковим керівником.

Готуючись до написання тексту курсової роботи, студент має ще раз уважно прочитати її назву, що містить проблему. Проаналізований і систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів (параграфів). Кожний розділ висвітлює самостійне питання, а підрозділ (параграф) – окрему частину цього питання.

Основна частина (назва першого розділу; назва другого розділу) курсової роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожний розділ починають із нової сторінки. Основному текстові кожного розділу може передувати передмова з коротким описом обраного напрямку й обґрунтуванням застосованих методів дослідження. У кінці кожного розділу формулюють короткі висновки, що дає змогу вивільнити загальні висновки від зайвих подробиць. Основна частина поділяється на теоретичні та практичні розділи.

Теоретичний розділ (перший розділ) передбачає аналіз опрацьованої наукової літератури відповідно до завдань дослідження, а також певні авторські ви-

сновки з вивчення перспектив подальших дослідницьких пошуків. Студент шляхом огляду літератури окреслює основні етапи становлення та висвітлення проблеми, визначає своє місце в її розв'язанні, виявляючи ті проблеми, які залишилися нез'ясованими.

Практичні розділи (може бути один практичний розділ) із вичерпною повнотою викладають результати власних досліджень автора із виділенням того нового, що він вносить у розробку проблеми. Розробляється методична система вправ, методів і прийомів роботи або система уроків, що забезпечують ефективність вивчення теми. У таблиці подають результати перевіреної роботи, проведеної студентом під час педагогічної практики в експериментальному класі. Для порівняння результатів перевірену роботу проводять також в іншому класі, який не працював за системою студента-практиканта (цей клас називають контрольним). Наслідки роботи також оформлюють у таблиці. Порівняння цифрових даних результатів роботи в експериментальному та контрольному класах свідчатиме про ступінь ефективності апробованої студентом методики вивчення теми.

Тема має бути розкрита без пропуску логічних ланок, тому, починаючи працювати над розділом, студент має зазначити його головну ідею, а також тези до кожного підрозділу. Тези необхідно підтверджувати фактами, аргументами, думками або цитуваннями інших авторів, результатами анкетування та висновками з експерименту, аналізом конкретного практичного досвіду. Думки мають бути пов'язані між собою логічно, а увесь текст підпорядкований одній головній ідеї. Один висновок не повинен суперечити іншому, а підсилювати його. Якщо висновки не будуть пов'язані між собою, текст втратить свою єдність і цілісність. Кожний доказ має впливати з попереднього.

Щодо кожного розділу роботи студент має дійти висновків, на підставі яких формулюють висновки до всієї роботи взагалі.

Достовірність висновків, як правило, підтверджують аналізом практичного досвіду роботи конкретних навчальних закладів, в яких проводиться дослідження. Оперативно і в повному обсязі зібрати практичний матеріал, узагальнити його та систематизувати допоможе оволодіння студентом основними методами дослідження: спостереження, експеримент, бесіда, анкетування, інтерв'ю, математичні методи обробки кількісних даних, методика порівняльного аналізу тощо. Найкращих результатів можна досягти за допомогою комплексного використання цих методів, проте слід мати на увазі, що залежно від особливостей теми дослідження, специфіки предмета та конкретних умов окремі методи можуть набувати переважного значення.

Накопичуючи та систематизуючи факти, треба вміти визначити їх достовірність і типовість, найсуттєвіші ознаки для наукової характеристики, аналізу, порівняння. Порівняльний аналіз допомагає виділити головне, типове в питаннях, що розглядаються, простежити зміни, що сталися в роботі культурологічних,

інформаційних установ протягом останніх років, виявити закономірності, проаналізувати причини труднощів у їх функціонуванні, визначити тенденції та перспективи подальшого розвитку.

Отже, широке використання відомих у науці методів накопичення, вивчення, систематизації фактів та практичного досвіду в цілому дають змогу виконати основне призначення курсового дослідження: поєднати різні роз'єднані знання в цілісну систему, вивести певні закономірності, визначити подальші тенденції розвитку теорії та практики відповідної сфери діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Боллобаш Я.Я.* Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: Навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти / Я.Я. Боллобаш. – К.: ВВП «КОМПАС», 1997. – 64с.

2. *Дороз В.Ф.* Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах: навчальний посібник / В.Ф. Дороз. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 386с.

3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» №1977-ХІІ, із змінами від 17 листопада 2005 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: 05.02.2006: <http://www.osvita.org.ua/pravo/law_06/>.

Отже, з метою підвищення рівня дослідницької компетентності доцільно залучати майбутніх учителів української мови і літератури до пошукової діяльності в науково-дослідній роботі вищого педагогічного навчального закладу. Така діяльність позитивно впливає на формування дослідницьких умінь у студентів філологічних факультетів. У перспективі наше дослідження має на меті розробку лінгводидактичної моделі, рівнів сформованості та критеріїв оцінювання дослідницьких умінь у майбутніх студентів-філологів під час науково-дослідної діяльності у вишах України.

– Загол. з екрану.

4. Курсова робота з методики навчання української мови: [Навчально-методичний посібник для студентів філологічних факультетів] / Укладач: В.Ф. Дороз. – Бердянськ, 2005. – 54с.

5. *Пентиліук М. Л.* Навчально- й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови та методики її навчання): [Навчально-методичний посібник для студентів] / М.Л. Пентиліук, І.В. Гайдаєнко, Т.Г. Окуневич та ін. – К.: Ленвіт, 2010. – 120 с.

Подано до редакції 19.06.13